

Tajik State University of Commerce

Course name: Circular Economy Fundamentals

Week 3: Circular vs Linear Economy Comparative Frameworks

Lecturer: Professor Kadyrova Zarrina Halimovna

Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон

Номи фан: Асосҳои иқтисоди даврӣ

**МАВЗҶИ 3: Иқтисодиёти даврӣ ва хаттӣ: чаҳорчӯбаҳои
муқоисавӣ**

Омӯзгор: профессор Қодирова Заррина Ҳалимовна

Нақшаи лексия:

1. Чаҳорчӯбаҳои муқоисавии иқтисодиёти хаттӣ ва даврӣ: сохторӣ, иқтисодӣ, экологӣ, иҷтимоӣ.
2. SWOT – таҳлили иқтисодиёти хаттӣ ва даврӣ.

Мақсади лексия:

1. Фаҳмондани моҳият ва хусусиятҳои асосии иқтисоди хаттӣ ва даврӣ.
2. Муайян кардани фарқиятҳои калидӣ байни иқтисодиёти хаттӣ ва даврӣ.
3. Омӯзиши принципҳои асосии иқтисодиёти даврӣ, аз ҷумла кам кардани партовҳо ва истифодаи такрорӣ.
4. Таҳлили таъсири иқтисодиёти хаттӣ ба муҳити зист ва захираҳои табиӣ.
5. Баррасии афзалиятҳо ва аҳамияти иқтисодиёти даврӣ барои рушди устувор.
6. Истифодаи SWOT-таҳлил (қувваҳо, заифҳо, имкониятҳо ва хатарҳо) барои муқоисаи иқтисодиёти хаттӣ ва даврӣ.

Натиҷаҳои интизорӣ:

- Донишҷӯён мафҳумҳои иқтисоди хаттӣ ва давриро дуруст шарҳ дода метавонанд.
- Қобилияти муқоиса ва таҳлили фарқиятҳои байни ду модел ба вуҷуд меояд.
- Фаҳмиши амиқ оид ба аҳамияти кам кардани партовҳо ва истифодаи самараноки захираҳо ташаккул меёбад.
- Донишҷӯён таъсири манфии модели хаттиро ба муҳити зист дарк мекунанд.
- Қобилияти пешниҳод кардани роҳҳои гузариш ба иқтисодиёти даврӣ инкишоф меёбад.
- Малакаи татбиқи донишҳои назариявӣ дар ҳолатҳои амалӣ пайдо мешавад.

1. Чаҳорчӯбаҳои муқоисавии иқтисодиёти хаттӣ ва даврӣ: сохторӣ, иқтисодӣ, экологӣ, иҷтимоӣ.

1. Чаҳорчӯбаи сохторӣ (Structural dimension)
2. Чаҳорчӯбаи иқтисодӣ (Economic dimension)
3. Чаҳорчӯбаи экологӣ (Environmental dimension)
4. Чаҳорчӯбаи иҷтимоӣ (Social dimension)

1. Чаҳорчӯбаи сохторӣ (Structural dimension)

Аз нигоҳи сохторӣ, иқтисоди хаттӣ ба модели классикии «гирифтани—истеҳсол кардани—партофтани» асос ёфтааст. Ин раванд яксамта буда, захираҳои табиӣ истихроҷ мешаванд, ба маҳсулот табдил меёбанд ва пас аз истифода ҳамчун партов хориҷ мегарданд. Масалан, саноати пластикӣ дар бисёр кишварҳо то ҳол аз ҳамин модел истифода мекунад: ашёи хом (нафт) гирифта мешавад, маҳсулоти пластикӣ истеҳсол мегардад ва баъди истифода партофта мешавад.

Дар муқобил, иқтисоди даврӣ ба системаи даврии пӯшида (closed-loop system) таъя мекунад, ки дар он мавод ва маҳсулот дар гардиш нигоҳ дошта мешаванд. Барои мисол, ширкати ИКЕА барномаҳои бозпасгирии меҳел ва истифодаи дубораи маводҳоро роҳандозӣ кардааст, ки ба кам кардани партовҳо мусоидат мекунад. Тавре ки муҳаққиқон таъкид мекунанд, «иқтисоди даврӣ кӯшиш мекунад, ки арзиши маҳсулот ва маводро то ҳадди имкон дар иқтисод нигоҳ дорад» (Kirchherr et al., 2017).

1

2

1. <https://www.forbes.com/sites/rrapier/2021/09/30/the-plastic-pollution-crisis/>

2. <https://prezi.com/p/vchu7prscs7o/ikea-prezi/>

2. Чаҳорчӯбаи иқтисодӣ (Economic dimension)

Иқтисоди хаттӣ бештар ба фоидаи кӯтоҳмуддат ва истеҳсоли оммавӣ нигаронида шудааст. Он бо хароҷоти пасти ибтидоӣ ва равандҳои содда барои ширкатҳо қолиб аст. Масалан, истеҳсоли либосҳои арзон дар саноати “fast fashion” (ба мисли Zara) ба истеҳсоли зуд ва фурӯши босуръат такя мекунад, аммо ба масъалаи истифодаи дубораи мавод кам аҳамият медиҳад.

Аммо иқтисоди даврӣ ба арзиши дарозмуддат ва самаранокии захираҳо таваҷҷуҳ мекунад. Барои мисол, ширкати Philips модели «product-as-a-service»-ро ҷорӣ кардааст, ки дар он ба ҷои фурӯши лампаҳо, хизматрасонии равшанидиҳӣ пешниҳод мешавад. Ин равиш хароҷоти дарозмуддатро коҳиш дода, манбаи даромади устувор фароҳам меорад. Тибқи гуфтаи Michael Porter, «рақобатпазирии устувор аз навоарӣ ва истифодаи самараноки захираҳо вобаста аст».

3

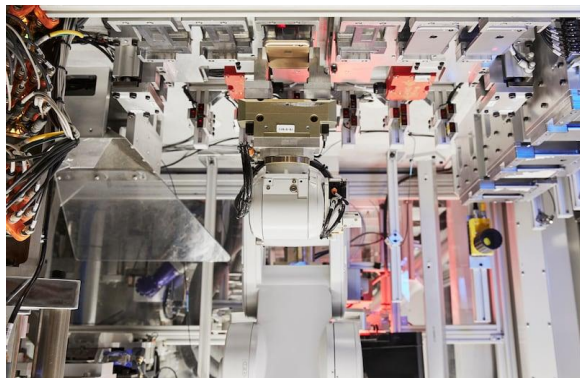

4

3. Чаҳорчӯбаи экологӣ (Environmental dimension)

Аз ҷиҳати экологӣ, иқтисоди хаттӣ таъсири манфии зиёд дорад. Он боиси истеъмоли зиёди захираҳои табиӣ, афзоиши партовҳо ва ифлосшавии муҳити зист мегардад. Масалан, партовҳои электроникии ҳаҷми солона миллионҳо тонна ташкил медиҳанд, ки қисми зиёди онҳо коркард намешаванд.

Иқтисоди даврӣ, баръакс, ба коҳиши ин таъсирҳо равона шудааст. Барои мисол, ширкати Apple роботҳои махсусро барои ҷудо ва коркарди қисмҳои телефонҳо истифода мебарад, то маводҳои арзишмандро барқарор кунад. Тавре ки Ellen MacArthur Foundation таъкид мекунад, «иқтисоди даврӣ метавонад партовҳоро аз низоми иқтисодӣ комилан хориҷ намояд».

5

6

4. Чаҳорчӯбаи иҷтимоӣ (Social dimension)

Аз нуқтаи назари иҷтимоӣ, иқтисоди хаттӣ бештар ба истеъмоли оммавӣ ва истифодаи кӯтоҳмуддати маҳсулот мусоидат мекунад, ки метавонад ба фарҳанги «истеъмоли зуд» оварда расонад. Ин раванд аксар вақт ба нобаробарии иҷтимоӣ ва шароити номусоиди меҳнатӣ дар баъзе кишварҳо сабаб мешавад.

Дар муқобил, иқтисоди даврӣ ба масъулияти иҷтимоӣ ва иштироки ҷомеа аҳамияти бештар медиҳад. Он имкониятҳои нави кориро дар соҳаҳои таъмир, коркарди такрорӣ ва хизматрасониҳо фароҳам меорад. Масалан, дар кишварҳои Аврупо соҳаи коркарди партовҳо ҳазорҳо ҷойи кории нав эҷод кардааст. Тибқи таҳқиқот, «иқтисоди даврӣ метавонад ба рушди фарогири иҷтимоӣ ва коҳиши бекорӣ мусоидат намояд» (Sariatli, 2017).

Ҷадвали 1. Муқоисаи иқтисоди хаттӣ ва даврӣ аз рӯи чаҳорчӯбаҳои асосӣ

Чаҳорчӯба	Иқтисоди хаттӣ	Иқтисоди даврӣ
Соҳторӣ	Раванди яқсамта: «гирифтан – истеҳсол – партофтан»	Системаи даврӣ: истифодаи дубора, таъмир, коркарди такрорӣ
Иқтисодӣ	Фоидаи кӯтоҳмуддат, хароҷоти паст	Фоидаи дарозмуддат, самаранокии захираҳо
Экологӣ	Партови зиёд, ифлосшавӣ, истеъмоли зиёди захираҳо	Кам кардани партов, ҳифзи муҳити зист
Иҷтимоӣ	Истеъмоли оммавӣ, таъсири маҳдуди иҷтимоӣ	Масъулияти иҷтимоӣ, эҷоди ҷойҳои корӣ

Манбаъ: таҳияи муаллиф дар асоси [11, 14, 15,16]

Тавзеҳи дигар ҷанбаҳои фарқияти ду модели иқтисодӣ

Илова ба ҷаҳорҷӯбаҳои асосӣ, як қатор ҷанбаҳои дигар низ мавҷуданд, ки барои дарки амиқтари фарқиятҳои байни ин ду модел аҳамияти муҳим доранд:

Аввалан, давраи ҳаёти маҳсулот дар иқтисоди хаттӣ одатан кӯтоҳ буда, маҳсулот пас аз истифода партофта мешавад. Дар муқобил, иқтисоди даврӣ ба дароз кардани давраи ҳаёти маҳсулот тавассути таъмир, навсозӣ ва истифодаи дубора аҳамият медиҳад.

Дуюм, аз ҷиҳати инноватсия, иқтисоди хаттӣ бештар ба усулҳои анъанавӣ таъмак мекунад, дар ҳоле ки иқтисоди даврӣ рушди технологияҳои нав ва моделҳои инноватсионии тижоратиро ташвиқ менамояд.

Сеюм, масъалаи захираҳо низ фарқияти муҳим дорад: иқтисоди хаттӣ аз захираҳои ғайрибарқароршаванда вобаста аст, дар ҳоле ки иқтисоди даврӣ истифодаи самаранок ва барқароршавандаи захираҳоро ҳадаф қарор медиҳад.

Чорум, аз нигоҳи сармоягузорӣ, модели хаттӣ сармоягузори ибтидоии камтар талаб мекунад, аммо иқтисоди даврӣ сармоягузори бештарро дар оғоз талаб намуда, дар оянда фоидаи устувортар медиҳад.

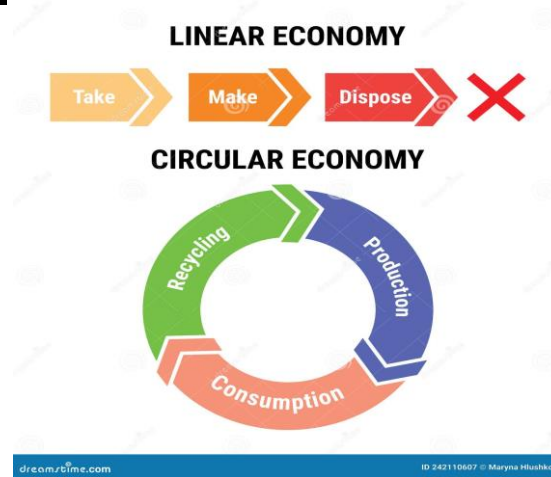
Ниҳоят, аз ҷиҳати имкониятҳо ва хатарҳо, иқтисоди хаттӣ бо мушкилоти камёбии захираҳо ва фишорҳои экологӣ рӯ ба рӯ мебошад, дар ҳоле ки иқтисоди даврӣ имкониятҳои васеи рушди устувор дорад, аммо бо мушкилоти татбиқ ва мураккабии сохторӣ маҳдуд мегардад.

Ҷадвали 2: Муқоисаи иқтисоди хаттӣ ва даврӣ аз рӯи ҷанбаҳои иловагӣ

Ҷанба	Иқтисоди хаттӣ	Иқтисоди даврӣ
Давраи ҳаёти маҳсулот	Кӯтоҳ, истифодаи яккарата ва зуд партофтан	Дароз, таъмир, навсозӣ ва истифодаи дубора
Инноватсия	Маҳдуд, таъя ба усулҳои анъанавӣ	Баланд, рушди технологияҳо ва моделҳои нав
Захираҳо	Вобастагӣ аз захираҳои ғайрибарқароршаванда	Истифодаи самаранок ва барқароршавандаи захираҳо
Сармоягузорӣ	Паст дар марҳилаи ибтидоӣ	Баланд дар оғоз, вале фоидаовар дар дарозмуддат
Идоракунии партовҳо	Камсамаранок, ҷамъшавии партовҳо	Самаранок, коркарди такрорӣ ва кам кардани партов
Имкониятҳо	Маҳдуд, вобаста ба захираҳо	Рушди бозорҳои нав ва иқтисоди сабз
Хатарҳо	Камебии захираҳо, ифлосшавӣ	Мураккабии татбиқ, ниёз ба инфрасохтор
Технология	Камтар пешрафта	Инноватсионӣ

Муқоисаи таъсири ҳар ду модели иқтисодӣ

Ҳангоми муқоисаи таъсири иқтисоди хаттӣ ва даврӣ маълум мегардад, ки модели даврӣ равиши устувортарро барои истеҳсол ва истеъмол пешниҳод мекунад. Иқтисоди хаттӣ, гарчанде ки таърихан васеъ истифода шудааст, истифодаи самараноки захираҳоро таъмин намекунад ва ба мушкилоти экологие оварда мерасонад, ки имрӯзҳо ҳарчи бештар ҷиддӣ мегарданд. Ин модели анъанавӣ, ки бо равиши «гирифтани–истеҳсол кардан–партофтани» тавсиф мешавад, истеъмоли аз ҳад зиёд ва тавлиди партовҳоро ташвиқ намуда, ба вайроншавии назарраси муҳити зист оварда мерасонад.

Дар муқобил, иқтисоди даврӣ як парадигмаи инноватсионӣ мебошад, ки тамоми давраи ҳаёти маҳсулотро ба назар мегирад. Он ба коҳиш додани партовҳо ва ҳифзи захираҳо тавассути ташвиқи амалияҳои, аз қабيلي коркарди такрорӣ, истифодаи дубора ва навсозии маҳсулот равона шудааст. Ин равиш ба ташаккули системаи даврии пӯшида мусоидат мекунад, ки дар он маҳсулот барои устуворӣ ва ҷудокунии осон дар охири давраи истифода тарҳрезӣ мешаванд, то ки маводҳо дубора барқарор ва ба раванди истеҳсол ворид гарданд (Vocken et al., 2016).

Хулоса: Дар маҷмӯъ, таҳлили муқоисавӣ нишон медиҳад, ки гарчанде иқтисоди хаттӣ метавонад фоидаи кӯтоҳмуддатро таъмин намояд, маҳз иқтисоди даврӣ роҳи боэътимоди расидан ба устувори даразмуддат, ҳифзи муҳити зист ва суботи иқтисодиро пешниҳод мекунад. Қабули амалияҳои даврӣ барои ҳалли мушкилоти шадиди камшавии захираҳо ва вайроншавии муҳити зист, ки қомеаи муосир бо онҳо рӯ ба рӯ аст, аҳамияти калидӣ дорад.

9

2. Таҳлили SWOT-и иқтисоди хаттӣ ва даврӣ.

Таҳлили SWOT-и иқтисоди хаттӣ

Қувватҳо (Strengths)	Заифиҳо (Weaknesses)
<ul style="list-style-type: none">•Равандҳои содда ва хуб ташаккулёфта•Сармоягузори ибтидоии паст дар инфрасохтор•Мавҷудияти занҷираи таъминот ва механизмҳои бозорӣ•Вақти кӯтоҳи баромад ба бозор ва мутобиқшавии зуд дар истеҳсол•Сохтори равшани хароҷот ва моделҳои нархгузорӣ	<ul style="list-style-type: none">•Вобастагии баланд аз захираҳои ғайрибарқароршаванда•Тавлиди зиёди партовҳо ва ифлосшавии муҳити зист•Хароҷоти берунаи вайроншавии муҳити зист•Давраи кӯтоҳи ҳаёти маҳсулот бо истифодаи дубора ё коркарди кам•Ҳавасмандии маҳдуд барои навоарӣ дар самти устуворӣ

Таҳлили SWOT-и иқтисоди хаттӣ

Имкониятҳо (Opportunities)	Хатарҳо (Threats)
<ul style="list-style-type: none">•Татбиқи сиёсатҳо барои коҳиш додани таъсири экологӣ•Пешрафтҳои технологӣ барои самаранокии истифодаи захираҳо•Ҷамкорӣ дар ташаббусҳои кам кардани партовҳо•Имконияти ворид намудани унсурҳои қисман даврӣ (масалан, истифодаи дубора)•Гузариши таваҷҷуҳи сармоягузoron ба тағйироти устувор	<ul style="list-style-type: none">•Баланд шудани нархи ашёи хом бинобар камшавии захираҳо•Фишори истеъмолкунандагон барои алтернативаҳои устувор•Хатарҳои экологӣ, ки метавонанд ба ноустувории иқтисодӣ оварда расонанд•Қоидаҳо ва меъёрҳои сахттари экологӣ ва нархгузории карбон•Камбуди рақобатпазирӣ нисбат ба ширкатҳое, ки ба иқтисоди даврӣ нигаронида шудаанд

Имкониятҳои иқтисоди хатӣ

Ҳукуматҳо ва соҳаҳои саноатӣ имконият доранд **сиёсати коҳиш додани таъсири экологиро** татбиқ намоянд, аз ҷумла такмил додани системаҳои идоракунии партовҳо, ҷорӣ кардани қоидаҳои ҷиддӣ оид ба истихроҷи захираҳо ва тарғиби амалияҳои устувор дар тамоми бахшҳо.

Технологияҳои нав, махсусан дар соҳаҳои самаранокии истифодаи захираҳо ва коҳиши партовҳо, имконият медиҳанд, ки устувориҳои модели хатӣ беҳтар карда шавад. Навовариҳо, ба мисли равандҳои истеҳсолии каммасраф ва технологияҳои тозатар, метавонанд ба кам шудани истеъмоли мавод ва ифлосшавӣ мусоидат кунанд.

Ҳамкорӣ миёни соҳаҳо вуҷуд доранд, то партовҳо кам карда шаванд ва талошҳо барои коркарди такрорӣ беҳтар гарданд, ҳатто дар доираи системаҳои мавҷудаи хаттӣ.

Бо афзоиши талаботи истеъмолкунандагон ба маҳсулоти устувортар, соҳаҳо метавонанд роҳҳои нави ҳамгиро кардани стратегияҳои аз ҷиҳати экологӣ дӯстона ҷустуҷӯ намоянд ва замина барои тағйироти тадриҷиро фароҳам созанд (Marino et al., 2016).

Таҳлили SWOT-и иқтисоди даврӣ

Қувватҳо (Strengths)	Заифиҳо (Weaknesses)
<ul style="list-style-type: none">• Кам шудани партовҳо ва таъсири манфӣ ба муҳити зист• Истифодаи самараноки захираҳо ва дароз шудани давраи ҳаёти маҳсулот• Ҳавасманд кардани навоарӣ ва моделҳои нави тиҷорат• Кам шудани вобастагӣ аз захираҳои маҳдуд• Эҷоди ҷойҳои нави корӣ	<ul style="list-style-type: none">• Хароҷоти ибтидоии баланд барои гузариш• Мураккабии татбиқ дар соҳаҳои гуногун• Вобастагӣ аз дастрасии маводҳои коркардшаванда• Ноҳолиши истеъмолкунандагон барои тағйири рафтор• Норасоии маълумот ва механизмҳои назорату пайгирӣ

Таҳлили SWOT-и иқтисоди даврӣ

Имкониятҳо (Opportunities)	Хатарҳо (Threats)
<ul style="list-style-type: none">• Рушди технологияҳои инноватсионӣ (масалан, “urban mining” – истихроҷи захираҳо аз партовҳои шаҳрӣ)• Афзоиши талаботи истеъмолкунандагон ба маҳсулоти устувор• Пайдоиши бозорҳои нав барои маҳсулоти таъмиршуда ва коркардшуда• Ҳавасмандгардонӣ ва қоидаҳои давлатӣ барои рушди устуворӣ• Густариши ҳамкорӣ байни соҳаҳо	<ul style="list-style-type: none">• Муқовимати соҳаҳои анъанавӣ ба тағйирот• Норасоии инфрасохтори коркарди такрорӣ• Набудани ҳамоҳангии байналмилалӣ• Ноустувории бозор ва иқтисод• Рақобат аз ҷониби моделҳои иқтисоди хаттӣ

Иқтисоди даврӣ ба самаранокии захираҳо, коҳиши партовҳо ва устуворӣ асос ёфта, як қатор қувватҳои муҳим дорад: партовҳо ва таъсири манфии экологӣ мебошад.

Ҳамзамон, иқтисоди даврӣ истифодаи самараноки маводҳоро ташвиқ намуда, давраи ҳаёти маҳсулотро дароз мекунад ва ниёз ба истихроҷи ашёи хомро кам менамояд, инчунин навовариро ҳавасманд мекунад, имкониятҳои нави бизнесро ба вуҷуд меорад ва рушди технологияҳои пешрафта, аз қабилӣ коркарди даврии пӯшида ва «истихроҷи захираҳо аз партовҳои шаҳрӣ»-ро дастгирӣ менамояд:

- ташкили моделҳои нави бизнес
- бунёди иқтисоди устувор ва тобовартар.
- афзоиши талаботи истеъмолкунандагон ба маҳсулоти устувор
- рушди бозор ва обрӯи бренди ширкатҳоро, ки чунин амалияҳоро қабул мекунанд, беҳтар месозад.

- ташаккули чаҳорчӯбаи устувори иқтисодӣ
- хароҷоти берунии экологиро кам менамояд.

Бо ҳифзи сармояи табиӣ ва эҷоди системаҳои пӯшида, он ба соҳаҳо кӯмак мекунад, ки аз ҷиҳати иқтисодӣ устувортар гарданд (Kirchherr et al., 2017).

Гузариш ба иқтисоди даврӣ сармоягузори назарраси ибтидоиро талаб мекунад, ки метавонад монеаи молиявӣ гардад. Татбиқи он мураккаб буда, ҳамоҳангсозии соҳаҳои гуногун ва мутобиқсозии равандҳои мавҷударо талаб мекунад.

Моделҳои даврӣ ба дастрасии маводҳои коркардшаванда вобаста аст, ки метавонад самаранокии онро дар баъзе соҳаҳо маҳдуд намояд. Илова бар ин, набудани стандартҳои ягона дар амалияҳои даврӣ қабули васеи онро душвор месозад, ва сатҳи пасти огоҳии истеъмолкунандагон ва нохоҳиши онҳо барои истифодаи маҳсулоти даврӣ метавонад рушди бозорро боз ҳам маҳдуд кунад (Corvellec et al., 2022).

Иқтисоди даврӣ имкониятҳои назаррасро барои навоарӣ ва рушд пешниҳод мекунад:

- Ҳукуматҳо ва соҳаҳои саноатӣ метавонанд сиёсатҳоеро татбиқ намоянд, ки устувориро дастгирӣ мекунанд, аз ҷумла ҳавасмандсозии ширкатҳо барои қабули моделҳои даврӣ, такмил додани системаҳои идоракунии партовҳо ва таҳкими ҳамкориҳои байнисоҳай.
- Пешрафтҳои технологӣ, махсусан дар самти «urban mining» (истихроҷи захираҳо аз партовҳои шаҳрӣ) ва коркарди даврии пӯшида, имконият медиҳанд, ки маводҳои арзишманд аз партовҳо барқарор карда шаванд ва вобастагӣ аз захираҳои аввалия коҳиш ёбад.
- Навовариҳо дар тарҳрезии маҳсулот, қобилияти таъмир ва коркарди такрорӣ низ метавонанд ба дароз шудани давраи ҳаёти маҳсулот ва истифодаи самараноки захираҳо мусоидат намоянд.

- Афзоиши талаботи истеъмолкунандагон ба маҳсулоти устувор ангезаи бозориро барои ширкатҳо фароҳам меорад, то амалияҳои даврро қабул кунанд. Бо зиёд шудани огоҳии экологӣ, соҳаҳо метавонанд аз бозорҳои нави маҳсулоти таъмиршуда, коркардшуда ва такмилёфта (upcycled) истифода баранд.
- Ҳамкориҳои байни ҳукуматҳо, соҳаҳо ва истеъмолкунандагон метавонад ба рушди моделҳои нави тиҷоратӣ, ба мисли «маҳсулот ҳамчун хизматрасонӣ» (product-as-a-service) ё барномаҳои бозпасгирии маҳсулот (take-back schemes), мусоидат намуда, устуворӣ ва коҳиши партовҳоро тақвият диҳад (Sariatli, 2017).

Гузариш ба иқтисоди даврӣ бо як қатор таҳдидҳо низ рӯ ба рӯ мешавад. Муқовимати соҳаҳое, ки дар моделҳои хаттии истеҳсолот реша доранд, як мушкили асосӣ мебошад, зеро ширкатҳо метавонанд барои сармоягузори ба технологияҳои нав ё тағйир додани равандҳои мавҷуда омода набошанд.

Норасоии инфрасохтори коркарди такрорӣ низ монеаи ҷиддӣ боқӣ мемонад, зеро дар бисёр минтақаҳо имкониятҳои кофӣ барои коркарди самараноки мавод вуҷуд надорад. Ғайр аз ин, набудани ҳамоҳангии байналмилалӣ ва мутобиқати қоидаҳо қабули глобалии принципҳои иқтисоди даврӣро душвор месозад. Тафовут дар сиёсатҳо, стандартҳо ва амалияҳо байни кишварҳо барои ширкатҳое, ки мехоҳанд моделҳои даврӣро дар сатҳи байналмилалӣ татбиқ кунанд, монеа эҷод мекунад.

Порашавии бозор метавонад ҳамоҳангии байни соҳаҳоро халалдор намуда, ба нокифоягӣ ва пешрафти суст оварда расонад. Ниҳоят, набудани дастгирии кофии сиёсӣ ва молиявӣ аз ҷониби ҳукуматҳо метавонад раванди гузариш ба иқтисоди давриро ба таъхир андозад.

Бе сиёсати қавӣ, ангезаҳо ва сармоягузориҳои зарурӣ, ин модел метавонад барои паҳншавии васеъ душворӣ кашад (Geisendorf & Pietrulla, 2018).

Таҳлили SWOT нишон медиҳад, ки иқтисоди даврӣ имконияти баланд барои коҳиш додани таъсири экологӣ ва пешбурди рушди устувор дорад. Гарчанде ки мушкилоте, аз қабилӣ хароҷоти ибтидоии баланд, мураккабии системавӣ ва камбуди инфрасохтор вуҷуд доранд, ин модел як алтернативаи умедбахш ба иқтисоди хаттӣ ба ҳисоб меравад.

Бо пешрафти технология ва афзоиши талаботи истеъмолкунандагон ба устуворӣ, иқтисоди даврӣ омода аст, ки дар ҳалли мушкилоти глобалии экологӣ ва иқтисодӣ нақши калидӣ бозад.

Таҳлили муқоисавии иқтисоди хаттӣ ва даврӣ нишон медиҳад, ки ҳар ду модел дорои қувватҳо ва маҳдудиятҳои хоси худ мебошанд, аммо самти рушди оянда бештар ба иқтисоди даврӣ тамоюл дорад. Иқтисоди хаттӣ, ки бар асоси принципи «гирифтани–истеҳсол кардани–партофтани» фаъолият мекунад, бо соддагӣ, хароҷоти паст ва самаранокии кӯтоҳмуддат фарқ мекунад.

Бо вучуди ин, вобастагии баланд аз захираҳои маҳдуд, тавлиди зиёди партовҳо ва таъсири манфии экологӣ устувории дарозмуддати онро зери шубҳа мегузорад.

Дар муқобил, иқтисоди даврӣ ҳамчун як модели инноватсионӣ ба истифодаи самараноки захираҳо, кам кардани партовҳо ва дароз кардани давраи ҳаёти маҳсулот равона шудааст.

Ин модел на танҳо ба ҳифзи муҳити зист мусоидат мекунад, балки имкониятҳои нав барои рушди иқтисодӣ, эҷоди ҷойҳои корӣ ва пешрафти технологияҳоро фароҳам меорад. Бо вуҷуди ин, татбиқи он бо мушкилоте, аз қабили хароҷоти ибтидоии баланд, мураккабии сохторӣ ва норасоии инфрасохтор рӯ ба рӯ мебошад.

Дар маҷмӯъ, гарчанде ки иқтисоди хаттӣ ҳоло ҳам дар бисёр соҳаҳо бартарӣ дорад, фишорҳои экологӣ, тағйироти бозорӣ ва талаботи афзояндаи ҷомеа ба устуворӣ зарурати гузариш ба иқтисоди давриро таъкид мекунанд.

Барои таъмини рушди устувори дарозмуддат, ҳамкориҳои муассири ҳукуматҳо, соҳаҳои саноатӣ ва истеъмолкунандагон, инчунин дастгириҳои сиёсӣ ва технологӣ аҳамияти калидӣ дорад.

Ҳамин тариқ, иқтисоди даврӣ ҳамчун роҳи асосӣ барои коҳиш додани хатарҳои экологӣ ва таъмини устувориҳои иқтисодӣ дар оянда арзёбӣ мегардад.

Адабиёт

1. Ellen MacArthur Foundation. (2013). Towards the Circular Economy: Economic and Business Rationale for an Accelerated Transition.
2. Murray, A., Skene, K., & Haynes, K. (2017). The Circular Economy: An Interdisciplinary Exploration of the Concept and Application in a Global Context. *Journal of Business Ethics*, 140(3), 369 – 380.
3. Geissdoerfer, M., Savaget, P., Bocken, N. M. P., & Hultink, E. J. (2017). The Circular Economy –A new sustainability paradigm? *Journal of Cleaner Production*, 143, 757 – 768.
4. Hill, C. W. L., Jones, G. R., & Schilling, M. A. (2014). *Strategic Management: Theory: An Integrated Approach*. Cengage Learning.
5. Bocken, N. M. P., Short, S. W., Rana, P., & Evans, S. (2016). A literature and practice review to develop sustainable business model archetypes. *Journal of Cleaner Production*, 65, 42 – 56.
6. Gürel, E., & Tat, M. (2017). SWOT analysis: A theoretical review. *The Journal of International Social Research*, 10(51), 994 – 1006.
7. Haas, W., Peters, J., & Eder, P. (2019). Circular Economy and the Role of Business in the Circular Economy. *Sustainability*, 11(13), 3679.
8. Lehner, M., Mont, O., & Amani, P. (2019). Transforming the Linear Economy: The Role of Consumers. *Sustainable Production and Consumption*, 20, 119 – 130.

9. European Environment Agency. (2020). The European environment — state and outlook 2020.
10. Wright, L., & Duffy, A. (2016). Circular Economy: What it is and how it works. Oxford University Press.
11. Korhonen, J., Nuur, C., Feldmann, A., & Duflou, J. R. (2018). Circular Economy as an Essentially Contested Concept. *Journal of Cleaner Production*, 175, 544 – 552.
12. Tukker, A. (2015). Product services for a resource-efficient and circular economy – A review. *Journal of Cleaner Production*, 97, 76 – 91.
13. Kotler, P., & Keller, K. L. (2016). *Marketing Management* (15th ed.). Pearson Education.
14. Sariatli, F. (2017). Linear Economy versus Circular Economy: A comparative and analyzer study for Optimization of Economy for Sustainability. *Visegrad Journal on Bioeconomy and Sustainable Development*, 6(1), 33 – 38.
15. Sharma, N. K., et al. (2021). The transition from linear economy to circular economy for sustainability among SMEs: A study on prospects, impediments, and prerequisites. *Business Strategy and the Environment*, 30(4), 1803 – 1822.

16. Marino, A., et al. (2016). From linear economy to circular economy: research agenda. *International Journal of Research in Economics and Social Sciences*, 6225(6), 2249-7382.
17. Sillanpää, M., & Ncibi, C. (2019). *The circular economy: Case studies about the transition from the linear economy*. Academic Press.
18. Kirchherr, J., Reike, D., & Hekkert, M. (2017). Conceptualizing the circular economy: An analysis of 114 definitions. *Resources, Conservation and Recycling*, 127, 221 – 232.
19. Corvellec, H., Stowell, A. F., & Johansson, N. (2022). Critiques of the circular economy. *Journal of Industrial Ecology*, 26(2), 421 – 432.
20. Geisendorf, S., & Pietrulla, F. (2018). The circular economy and circular economic concepts – a literature analysis and redefinition. *Thunderbird International Business Review*, 60(5), 771 – 782.
21. Стратегияи рушди иқтисодиёти “сабз” дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2023–2037.

Ташаккур ба диққататон!